

viselkedés, a helyzet, a lélektani erőmező fogalma. Kifejtésük során a szerző kritikailag ismerteti a cselekvéstan irányába mutató, vagy éppen cselekvéstanak bélyegezhető modern lélektani irányokat: a viselkedéstant (behaviorizmus), a teleológikus purpözizmust, Tolman-nak a kettőt egyesítő tanítását és az alaklélektant. Majd »A cselekvéstan alaptételei« című fejezetben mintegy összefoglalja kutatásainak eredményeit s részletesen fejtegetett hat tételben fogalmazza meg állásfoglalását. Az első kettő a viselkedés és a helyzet meghatározását adja, a következő három a törekvését, a szükségletét és a felszólítását, a hatodik a motivációját. A szerző a maga cselekvéstanát motivációelméletnek nevezi. Lényegének legtömörebb megfogalmazását talán e mondatok adják: »... a cselekvés létrejöttében az élőlény biológiai szükségei és a környezet történeti körülményei törekvőmezőt létesítenek, amelyben az aktuális szükségletek és az ezekkel járó felszólítások irányítják a történést. Ezeknek a mozzanatoknak a lélektani helyzetben és a tőle függő és azt módosító viselkedésben (melynek mozgások és élmények az eszközei) vitt szerepe alapján a cselekvés motivációja a maga konkrét, releváns, dinamikus összefüggésében felidézhető.« (292. l.) Az idevágó tapasztalatok módszeres igazolása és rendszerezése a tudományos lélektan feladata.

Harkai-Schiller műve világos képet ad arról az elvi küzdelemről, amely ma a lélektan új tudományos alapvetéséért, jobban mondva egy új lélektanért folyik. A pedagógust, a lélektanhoz való bensőbb viszonyánál fogva, különösen kell, hogy érdekeljék az új törekvések, hiszen a cselekvéstanban érvényesülő lélekszemlélet neki is új lehetőségeket ígér sajátos problémáinak megoldására. Harkai-Schiller műve nem éppen könnyű olvasmány. Itt-ott talán több konkrétumot, példát kívántunk volna az elvontságok szemléletessé tételére s nagyobb szabotosságot egyes pszichológusok tanításának jellemzésére. De ez nem csökkenti a mű egészének értékét. Olvasása mindvégig megfeszített figyelmet követel, de oly sok tanulságot nyújt, hogy az olvasó bőven jutalmazottnak érzi magát fáradságáért.

Szemere Samu.

Horváth László Gábor: Konzervativizmus és a modern szellem harca az angol középiskolában. (A szegedi Ferenc József-tudományegyetem pedagógiai lélektani intézetének kiadása.) Szeged, 1939. 8-r., 67 lap.

A szerző Anglia világhatalmának eredetét kutatva megállapítja, hogy annak megteremtésében és fenntartásában az angol nevelés a legfontosabb tényező, és hogy olyan eredményeket, mint az angol nevelési rendszer, egyetlen európai nemzet sem tud felmutatni, bár azt éppen annyi gáncs érheti, mint a kontinens hasonló iskoláit. Ha az ebben a megállapításban rejtlő ellentmondást meg akarjuk érteni, az angol lélek alapvető jellemvonásait kell felkutatnunk.

Az angol individualista és kollektivista egyszerre. A hagyomány alapján áll és lelkes híve a haladásnak. Ezt a párhuzamos vonást mutatja az angol középfokú nevelés is: »Az angol életnek talán egyetlen területén sem halad a régi és az új idő oly makacsul egymás mellett, a hagyomány és a modern áramlatok, mint az iskolaügy területén«. Ha megértjük, hogy

miképen szövődik össze ez az ellentétes két tényező az angol középfokú iskolarendszerben, akkor megértjük, miként tudott az minden tökéletlensége ellenére is oly polgárokat nevelni, akik azt a nagy birodalmat, amelyben a nap sohasem száll alá és ahol valahol mindig van aratás, nemcsak megalapítani, hanem mindaddig fenntartani is tudták.

Míg az egyéb európai országok iskolaszervezete könnyen áttekinthető, nem egyszerű arra a kérdésre válaszolni, hogy mit értenek Angliában középfokú iskolák alatt; talán mindazokat az iskolafajokat, amelyek az elemi iskola és az egyetem között vannak.

Hogy a bonyolult angol nevelési rendszert megértsük, a szerző helyesen három fejezetben tárja eléink annak történeti kialakulását, kiemelve azokat a történeti elemeket, amelyek még ma is élő valóságok. Ezeknek össze szövődése a modern elemekkel adja az egész angol nevelésnek a sajátos jellegét.

Ami az angol középiskolára vonatkozólag igazán lényeges, az már a XX. századba tartozik. Thomas Arnold volt az első, aki tudatos önkritikával rámutatott a középfokú iskolák elmaradott voltára. Annnyira ragaszkodtak a pedagógusok a hagyományhoz, hogy a középiskolákban a tanulmányi idő háromnegyed részét a latin és görög foglalta el, míg a matematikára alig, a természettudományokra pedig úgyszólván semmi idő sem jutott. Mikor 1865-ben egy bizottság megvizsgálja az iskolákat, a legsiralmasabb állapotban találja azokat. A tantestületek számos tagja olcsó pénzért fiatal helyettest fogadott, anélkül, hogy munkáját ellenőrizte volna. A tanulók a legnagyobb szabadságban éltek és alig tanultak valamit.

Az első reformkísérlet Thomas Arnoldtól indult ki és főcélja az volt, hogy a történetileg kialakult hagyomány teljes tisztaságában megvalósuljon: a vallásos és erkölcsi nevelés, a tanulók önkormányzata és a játékok fontossága. Helyreállította a tanárok és tanítványok között a kölcsönös szereteten és bizalmon alapuló jóviszonyt és súlyt vetett az egyház és állam tiszteletére, valamint a klasszikusok mellett a matematika, természettudományok, történelem és politikai ismeretek tanítására. Elérte, hogy iskola vizsgáló bizottságot küldtek ki, amely rendezte az iskolák zilált pénzügyeit, de elvből ellenezte, hogy az államnak a középiskolák ügyeibe beleszólása legyen, mert 1. a nevelés a tudósok ügye; 2. a tanár nem képzett hivatalnokok ellenőrzése alá kerül; 3. az ellenőrzés akadályozza a kísérletezést; 4. új gondolatok alapján nem nyithatók új iskolák; 5. az emberek nem érdeklődnek olyan dolgok iránt, melyekért nem kell fizetniök. Ez nemcsak Arnold és a kiváló Thringnek volt a véleménye, hanem az egész angol közvéleményé, amely az egyéni szabadságot mindenek fölé helyezi.

Komoly reformokról azonban csak 1901—1902 óta beszélhetünk; ezek vezetnek a mai angliai középiskolarendszerhez, amely most is oly szövevényes, mint azelőtt volt.

Az iskolák reformálása csak lassan haladhatott előre, mert »nem volt kettő, amely valójában azonos lett volna«. Megalakul a közoktatásügyi minisztérium, ahová a nevelés minden ága összefut, de a végrehajtó hatalom

a helyi nevelésügyi hatóságok kezében maradt. Lassan kialakul a mi reáliskolánknak megfelelő iskolatípus. Ujraszervezik a tanárképző intézetet és az 1899-es törvényben már egységes tantervről is szó van. Megszüntetik az egyes városok önkormányzatát és a grófságok jutnak befolyáshoz, de az állam csak az iskola igazgatásába és pénzügyeibe szólhat bele.

Igazi középiskola Angliában a Public School; más iskolatípus annyiban középiskola, amennyiben az ehhez hasonlít. De a Public Schooloknak sincs egységes tantervük; mindegyik maga állapítja meg tantervét, fegyelmi szabályait és vizsgáit. De valamennyiben megvan a tanulók önkormányzata, melynek célja a fokozott felelősségtudat korai kifejlesztése, mint a modern munkaiskolában. Itt találkozunk egy ősrégi angol hagyomány egy egészen modern pedagógiai irányzattal.

Vannak kizárólag magánközépiskolák (ide tartoznak a Public Schoolok), államilag segélyezett magániskolák és az állam által fenntartott rendes középiskolák, de ezek sem azonosak, mert az angolok nem is akarják, hogy az iskolák állami vezetés alatt egyformák és egységesek legyenek. A haladást leginkább a változatosság szolgálja.

Mivel ebből az okból nem lehet az angol középiskolák tantervét és az azokban folyó erkölcsi nevelést oly módon ismertetni, hogy az minden középiskolára érvényes legyen, ezért a szerző a Public Schoolokkal foglalkozik részletesebben, mint »az angol nevelő geniusznak legsajátosabb történeti alkotásával«, és négy fejezetet szentel a tantervnek, erkölcsi és testi nevelésnek.

A dolgozat IV. részében a szerző az angol középiskolában folyó szociális neveléssel foglalkozik, vagyis avval, hogy mennyiben készíti elő az angol középiskola az ifjút jövő társadalmi szerepére és mennyiben teljesíti kötelességét az angol társadalom a középiskolával szemben?

A Public Schoolok a közösségben való együttélésre készítik elő az ifjút, sőt a testi nevelés is ezt a célt szolgálja. Ezt a nevelést a gyermek a nem szorosan vett iskolai órákban nyeri és célja a gentleman ideáljának elérése. Egyik eszköze az önkormányzati rendszer, amely az iskolát szociális központtá teszi. Ennek előnyeiről és hátrányairól szól a dolgozatnak a prefektusi és »ház« rendszerről szóló két fejezete. Társadalmi célokat szolgálnak az angol iskola keretein belül a különböző szórakozást célzó klubok, amelyek sokkal szorosabb kapcsolatot jelentenek a diákok között, mint a mi hasonló intézményeink. Az önképzőkörök részben az értelmi, részben a szociális nevelés eszközei. Ezeknek a munkájához szervesen kapcsolódik az iskolai újság, mely az iskolai élet nevezetes eseményeit tartalmazza. Az iskola jól felszerelt könyvtára pedig nemcsak a tanulás, hanem az önálló búvárkodás szempontjából is fontos; mert nagy előnyt jelent, ha valaki már iskolás korában megtanulta a tudományos munka ábécéjét és ha az egyetemre kerül, már nem kell formai nehézségekkel bajlódnia.

Külön fejezetet szentel a szerző az angol leányközépiskoláknak; ezek sokkal modernebbek, mint a fiúiskolák, mivel fejlődésüket nem köti meg úgy a hagyomány, mint a Public Schoolokat.

A Public School az angol hagyomány fellelőjére — és ez a legnagyobb érdeme —, amelybe azonban megtalálta útját a modern szellem is. A benne uralkodó szellemet legjobban jellemzi T. L. Papillon egyik cikkében: »Sok ifjú hagyja el a Public Schoolt, aki kétségbeejtően keveset tud a hasznos tudományokból, aki csak anyanyelvén tud beszélni, de azt sem tudja helyesen írni, aki előtt hazájának irodalma és története lepecsételt könyv, aki idejének legnagyobb részét a sportnak szentelte — mégis hoz magával valamit, ami mindennél értékesebb: férfias, egyenes jellemet, a hazugságtól és közönségestől való undort, engedelmesre és parancsolásra való készséget. Így felszerelve megy ki a világba mint férfi, kormányozva idegen népeket, építve Birodalmat...«

A jól megírt értékes dolgozatot figyelmébe ajánljuk mindazoknak, akik az angol nevelési rendszer iránt érdeklődnek. *Kundt Ernő.*

Somogyi József: A faj. Budapest, 1940. Az Athenaeum kiadása. 276 lap.

Somogyi József tolla az utóbbi években igen figyelemreméltó nagyszabású művekkel gyarapította a magyar tudományos irodalmat. Méltán felkeltette a szakkörök érdeklődését a fajkérdésről kiadott újabb műve is. E művében hat fejezetben ismerteti a következő komplexumokat: I. A fajmitosz, II. Az örökléstan alapvonalai, III. A fajiság problémája, IV. Az emberfajok antropológiája, V. A fajok pszichológiája és VI. Metafizikai alapvetés. A mű biológiai kérdéstömeget kíván tisztázni, nem biológiai, hanem filozófiai, majd pedig különlegesen lélektani módszerekkel és szempontokból. A mű egyike a legszemélyesebb könyveknek. Somogyi Józseftől megszokott: nagy olvasottságról, kitűnő vitaképességről és meggyőződésének lelkes védelméről tanuskodik a könyv minden lapja. Még a biológusnak is igen érdekes olvasmány, habár fájdalommal tapasztalja, hogy épen azok a tudományos alaptételek, amelyek segítségével a fajkérdés megközelíthető, igen egyoldalúan vannak beállítva. Maga az örökléstudomány, mint a változatoság és az öröklődés jelenségeinek tudománya, sem érvényesül kellő szabatsággal. Az a sok biológiai ellentmondás, tévedés és félreértés, ami a műben mindúntalan szembeötlik, élénken igazolják a biológus előtt azt, hogy a fajproblémát csakis az élők egész világára általánosan érvényes törvényszerűségek alapján lehet szabatosan boncolni. Szívesebben vettük volna, ha a pszichológus *csakis saját területén* mozogva világítja meg az emberfajtak, nemzetek és népek lelkiségének összehasonlító »fajproblémáit« és mélyebbre hatolva alkalmazza az örökléstudomány teljességének eredményeit. Enélkül a különben igen tartalmas és szellemes mű nagy igazságokat és nagy tévedéseket összekeverve, nem éri el célját: »a faj bölcselétének« megnyugtató tisztázását. *Szabó Zoltán.*

Németh Sándor: A soproni evangélikus líceum küzdelme nyilvánossági jogért a Bach-korszakban. Sopron, 1939. 8-r., 23 lap. — **A soproni evangélikus líceum küzdelme a magyar tannyelvért a Bach-korszakban.** Sopron, é. n. 8-r., 28 lap.

A magyar iskolaügy történetéhez rendkívül érdekes és értékes adatokat szolgáltató ez a két tanulmány. Ismeretes, hogy a magyarság nemzeti létének